

NATIONAL UNIVERSITY OF IRELAND, MAYNOOTH

MAYNOOTH, CO. KILDARE, IRELAND

DEPARTMENT OF ANTHROPOLOGY

Prof. Hana Cervinkova Ph.D.

Professor of Anthropology

Department of Anthropology, Maynooth University

Recenzja rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego dr Anny Szołuchy

W przygotowaniu niniejszej recenzji w przewodzie habilitacyjnym dr Anny Szołuchy opieram się na ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”. Dr Szołucha jako osiągnięcie, o którym mowa w art. 219 ustawy, wskazała monografię naukową oraz cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, *Społeczności lokalne wobec poszukiwania i wydobywania gazu łupkowego w Wielkiej Brytanii i Polsce: Społeczne skutki, relacje i protest*. W swojej recenzji skupiam się głównie na ocenie rozprawy habilitacyjnej, w drugiej części poddaję także ocenie pozostały dorobek i aktywność naukową habilitantki.

Rozprawa habilitacyjna

W rozprawie habilitacyjnej Dr Anna Szołucha rozpatruje kwestie związane z procesami zachodzącymi w społecznościach lokalnych w Polsce i w Wielkiej Brytanii, w pobliżu których poszukiwany lub wydobywany był gaz łupkowy. Rozprawa jest wynikiem kilkuletnich badań, które doktorantka rozpoczęła w 2011 r. W swoich publikacjach wchodzących w skład rozprawy habilitacyjnej habilitantka skupia się na zbadaniu i przeanalizowaniu „społecznych

skutków, relacji i protestów w lokalnych społecznościach, w których miał być poszukiwany lub wydobywany gaz z łupków” (Autoreferat, s. 2) oraz pokazuje, jak eksploracja gazu łupkowego w konkretnych miejscach wiąże się z szerszymi krajowymi i globalnymi politycznymi, społecznymi i ekonomicznymi procesami.

Rozprawa habilitacyjna jest dosyć obszerna i składa się z sześciu artykułów i monografii autorskiej. W pierwszym artykule (Short, Damien, i Anna Szołucha. 2019. „Fracking Lancashire: The Planning Process, Social Harm and Collective Trauma”. *Geoforum* 98: 264–76), habilitantka wraz ze współautorem opierają się na badaniach etnograficznych i analizują działania przemysłu łupkowego w Wielkiej Brytanii jako formę „ekstremalnej energii”. Opisuując wpływ procesu planowania wydobywania gazu łupkowego na relacje społeczne od pierwszych etapów jego planowania, autorzy używają kategorii społecznej krzywdy oraz kolektywnej traumy. Opisują, jak mieszkańcy postrzegali proces decyzyjny, w trakcie którego doświadczali bezsilności dotyczącej wpływu na sprawy, które mogły mieć zasadnicze konsekwencje dla środowiska i warunków ich życia. Autorzy pokazują również jak wyniki ich badań zostały z pewnym sukcesem wykorzystane przez mieszkańców podczas procesu decyzyjnego. Artykuł zajmuje się analizą społecznych skutków wydobywania stosunkowo nowego surowca i pokazuje, że lokalne zmiany społeczne następują od samych początków planowania.

W następnym artykule w cyklu (Anna Szołucha. 2018. „Anticipating fracking: Shale gas developments and the politics of time in Lancashire, UK”. *The Extractive Industries and Society* 5(3): 348–55) autorka skupia się na temporalnym wymiarze rozumienia wydobywania gazu łupkowego przez różnych aktorów społecznych dotkniętych tym przemysłem. W swojej analizie, usytuowanej w obszarze antropologii przyszłości autorka podkreśla doświadczenie „temporalnej sprzeczności” (*temporal incongruity*) i jej związki z nierównościami społecznymi. Temat ten autorka rozwija też w kolejnym artykule z serii (Anna Szołucha. 2021. „Futures of Fracking and the Everyday: Hydrocarbon Infrastructures, Unruly Materialities and Conspiracies”. *Ethnos. Journal of Anthropology*) poszerzając pole badawcze – oprócz Anglii (Lancashire) również na Polskę (Żurawłów). Skupia się na pojęciu codzienności i życia codziennego i zwraca uwagę na paradoksalne doświadczania czasu przez osoby, których interes życiowy – miejsce zamieszkania, praca – znajdują się w pobliżu obszaru poszukiwania

i wydobywania gazu łupkowego. Paradoks temporalny, według autorki, polega na poczuciu doświadczania przyszłości jako z góry określonej i jednocześnie całkowicie niepewnej. Autorka pokazuje sposób radzenia sobie miejscowych aktorów z tą sprzecznością i wskazuje na wpływ mieszkańców na procesy decyzyjne, jeżeli chodzi o rozpoczęcie, kontynuowanie i dyskontynuowanie wydobywania surowca.

Czwarty artykuł serii skupia się na społecznych i politycznych efektach wydobywania gazu łupkowego, który ze względu na specyfikę wydobycia zaliczany jest do surowców niekonwencjonalnych („A social take on unconventional resources: Materiality, alienation and the making of shale gas in Poland and the United Kingdom,” *Energy Research & Social Science* 57: 101254). Autorka skupia się na kategorii „niekonwencjonalności,” która pozwala na specjalne traktowanie tego surowca w polityce energetycznej w Polsce i Wielkiej Brytanii. Na podstawie badań etnograficznych analizuje społeczny wymiar „niekonwencjonalności” gazu i skupia się na jego relacyjnym wymiarze. W szczególności pokazuje ona alienujący efekt tworzenia gazu łupkowego jako niekonwencjonalnego surowca – proces nacechowany asymetrycznymi relacjami, które odbierają lokalnym społecznościom poczucie wpływu na warunki własnego bytu.

W kolejnym artykule autorka przeprowadza analizę nierówności, alienacji i próby uzyskania poczucia sprawczości na podstawie badań etnograficznych lokalnej społeczności w otoczeniu wiertni gazu łupkowego w gminie Fylde hrabstwie Lancashire w Wielkiej Brytanii (Anna Szołucha. 2022. „Watching Fracking: Public Engagement in Postindustrial Britain”. *American Ethnologist* 49(1): 77-91). Autorka pokazuje jak mieszkańcy gminy wraz z aktywistami monitorowali na własną rękę różne aspekty wydobywania gazu. Przez 24 godziny na dobę i ponad 800 dni w latach 2017-2019, mieszkańcy i aktywiści sprawdzali sytuacje w miejscu wydobywania gazu - poziom hałasu, numery rejestracyjne pojazdów, godziny pracy pomp, etc. – czynności, które nazywali „watching”. Autorka pokazuje „watching” jako formę społecznego monitorowania i tym samym bezpośredniego uczestnictwa w życiu publicznym, które jest według niej pewnego rodzaju „środkiem kompensacyjnym,” dla obywateli, którzy tracą podmiotowość w relacjach z państwem.

Ostatnim tekstem cyklu habilitacyjnego jest wieloautorski artykuł przedstawiający wyniki badań dotyczących zdrowia psychicznego mieszkańców prowadzonych w trzech różnych

lokalizacjach w pobliżu planowanych wiertni gazu ziemnego w Wielkiej Brytanii (Aryee, Feizel; Szołucha, Anna; Stretesky, Paul; Short, Damien; Long, Michael A.; Richtie, Liesel; Gill, Duane. 2020. „Shale Gas Development and Community Distress: Evidence from England”. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(14): 5069). Autorzy artykułu analizują poziom psychospołecznego stresu, którego doświadczali mieszkańcy oczekując na rozpoczęcie eksploracji gazu ziemnego na ich terenie. Artykuł ten wpisuje się w rosnącą liczbę prac naukowych, w których antropologowie stanowią ważną część zespołów interdyscyplinarnych badających zjawiska społeczne, wnosząc w nie istotny wkład w postaci jakościowych badań etnograficznych.

Oprócz sześciu artykułów, cykl habilitacyjny zawiera autorską monografię, pt. *Gaz łupkowy w Polsce: Historia, magia, protest* (PWN 2021), w której habilitantka przedstawia historię i analizę prób rozpoczęcia wydobywania gazu łupkowego w Polsce. Książka oparta jest na badaniach etnograficznych w Żurawlowie, badaniach archiwalnych MSZ i rozmowach z przedstawicielami różnych grup zaangażowanych w ten proces – politykami, urzędnikami, działaczami organizacji pozarządowych, dziennikarzami oraz pracownikami branży gazowej. Autorka naświetla historię protestów mieszkańców przeciw planom poszukiwania gazu przez korporację Chevron, popieraną przez władzę jak również wielu ekspertów. W analizie wskazuje na „magiczny” wymiar i logikę procesów społecznych, które na początku pomogły uwiarygodnić potencjał łupkowy, żeby go później zdewaluować.

Rozprawę habilitacyjną Anny Szołuchy oceniam pozytywnie. Wnosi ona wkład do nauk o kulturze i religii, w tym przede wszystkim antropologii społeczno-kulturowej w kilku aspektach: 1. Autorka zajmuje się społecznym wymiarem polityki energetycznej – ważnym, ale w antropologii kulturowo-społecznej stosunkowo rzadko podejmowanym tematem. 2. Habilitantka prowadzi badania w zespołach interdyscyplinarnych i międzynarodowych, dowodząc na konkretnych przykładach ważności i przydatności badań etnograficznych i antropologicznych dla wiedzy społecznej. 3. Wyniki badań publikuje w międzynarodowych i wysoko cytowanych czasopismach naukowych, jak również w zagranicznych wydawnictwach naukowych. 4. Cykl habilitacyjny jest dobrze przemyślany, pokazując ciągłość i rozwój myśli i zainteresowań autorki. Konkludując, rozprawę dr Anny Szołuchy oceniam pozytywnie i stwierdzam, że spełnia ona wymagania stawiane pracom habilitacyjnym. Stanowi ona

oryginalny wkład w nauki o kulturze i religii i wyznacza nowe obszary badań nad społecznym wymiarem procesów związanych z poszukiwaniem nowych źródeł energii.

Pozostały dorobek i aktywność naukowa

Pozostały dorobek naukowy habilitantki ma wymiar międzynarodowy i obejmuje także prowadzenie i udział w zespołach dużych grantów badawczych. W ramach zatrudnienia w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego habilitantka prowadzi projekt pt. „Technologie kosmiczne, surowce i społeczności ‘multiplanetarne’: Eksploracja kosmosu i wyobrażenia życia w klimatycznie zmieniającym się świecie” (NCN, SONATA BIS, 2 903 370 zł). W trakcie poprzedniego zatrudnienia na Northumbria University w Newcastle pracowała w brytyjskim konsorcjum UKUH (Unconventional Hydrocarbons in the UK Energy System) nad projektem „The social construction of unconventional gas extraction: Towards a greater understanding of socio-economic impact of unconventional gas development.” Współpracę tę nadal podtrzymuje i rozwija będąc zatrudniona w Polsce. Habilitantka współpracuje także z naukowcami z Wydziału Antropologii Społecznej Uniwersytetu w Bergen w Norwegii, pierwotnie jako stypendystka MCS Horyzont 2020 („Repower Democracy: How grassroots energy initiatives are changing the face of democracy in Europe” – 196 400,40 Euro), później jako stowarzyszony/współpracujący naukowiec. Wynikiem konferencji, którą w ramach projektu zorganizowała jest monografia pod jej redakcją (Szołucha, Anna, red. 2018. *Energy, Resource Extraction and Society: Impacts and Contested Futures*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge).

Przed rozpoczęciem pracy na Uniwersytecie w Bergen była doktorantką i tutorem na National University of Ireland w Maynooth (na studia doktoranckie uzyskała stypendium dydaktyczne - Doctoral Teaching Scholarship). Jako doktorantka w Katedrze Socjologii na Uniwersytecie Maynooth w Irlandii prowadziła badania w Irlandii i USA na temat ruchów społecznych. Doktorat został on opublikowany w 2016 roku przez Wydawnictwo Routledge, pt. *Real Democracy in the Occupy Movement: No Stable Ground*. Wraz z Laurence-m Cox-em, Alberto Arribas-em i Sutapą Chattopadhyay opublikowała też monografie pod redakcją, *Handbook on Research Methods and Applications in Social Movements*. Jako doktorantka A. Szołucha organizowała lub współorganizowała warsztaty i konferencję. Prowadziła również zajęcia i w 2015 roku otrzymała nagrodę z okazji pięćdziesiątej rocznicy działalności Irish Federation of

University Teachers. W trakcie studiów magisterskich na Uniwersytecie St Andrews w Szkocji, A. Szołucha opublikowała pierwsze artykuły naukowe i uczestniczyła w wymianie studenckiej na Uniwersytecie w Toronto w Kanadzie (Munk Centre for International Studies) i prowadziła badania w Kosowie. Otrzymała również nagrodę im. Nisbet-a za osiągnięcia naukowe oraz nagrodę za najlepszą pracę magisterską.

Sumarycznie – dorobek naukowy A. Szołuchy zawiera: 4 monografie naukowe, redakcja i współredakcja 2 monografii, autorsko i współautorstwo 17 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 7 artykułów w czasopismach w bazie JCR) i 6 rozdziałów w monografiach naukowych. Habilitantka wygłosiła 37 referatów na konferencjach i seminariach (większość międzynarodowych, 4 na zaproszenie). Kieruje i kierowała 2 międzynarodowymi projektami badawczymi i była członkinią zespołu dwóch międzynarodowych projektów badawczych. Jest członkinią 9 międzynarodowych i krajowych towarzystw naukowych. Była członkinią komitetu redakcyjnego międzynarodowego periodyku *Interface* i jest członkinią rady naukowej serii w Pluto Press.

Dorobek naukowy i aktywność naukowa habilitantki są bogate i o międzynarodowym wymiarze. Habilitantka realizuje badania w nowatorskim obszarze antropologii energii i wnosi oryginalny wkład do wiedzy w obszarze nauk o kulturze i religii. Uczestniczyła w kilku znaczących projektach badawczych, była stypendystka prestiżowych programów naukowych (e.g. MCS Horizon 2020) i obecnie prowadzi projekt międzynarodowy finansowany przez Narodowe Centrum Nauki. Jej dorobek publikacyjny jest obszerny i zawiera artykuły w czasopismach międzynarodowych (również na liście JCR), monografie i rozdziały w monografiach opublikowanych w uznawanych wydawnictwach naukowych (międzynarodowych i polskich). Dorobek i aktywność naukowe habilitantki oceniam jak najbardziej pozytywnie.

Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujących naukę

Również działalność dydaktyczną, organizacyjną oraz popularyzującą naukę habilitantki oceniam pozytywnie. Dr Szołucha rozpoczęła prace dydaktyczną w 2011 roku na Uniwersytecie Maynooth w Irlandii i kontynuowała ją na Uniwersytecie w Bergen oraz Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, prowadząc interdyscyplinarne i metodologiczne

kursy w języku angielskim na różnych poziomach (studia licencjackie, magisterskie, doktoranckie): Global Crises: Politics and Society, Advanced Teaching Methods in Sociology and Politics, Democracy and Active Citizenship: Theory and Practice, Political Institutions: Theory and Practice, Political Institutions and Civil Society in Ireland, Active Citizenship Placement, Political Theory, Active Citizenship, Society and State. Habilitantka była też promotorką prac licencjackich i magisterskich i obecnie pełni rolę promotora pomocniczego w przewodach dwóch doktorantów. W trakcie studiów doktoranckich na Uniwersytecie w Maynooth ukończyła kurs Professional Teaching and Learning.

Habilitantka wzięła udział w organizacji 10 konferencji naukowych za granicą i w Polsce. Wyniki swoich badań na temat społecznego wpływu gazu łupkowego na lokalne społeczności w Wielkiej Brytanii opublikowała w formie raportu publicznego, który „[o]dbił się ... szerokim echem w prasie, lokalnej społeczności oraz wśród politycznych decydentów” (*Autoreferat* p. 30) i za który w 2017 roku zdobyła nagrodę w konkursie KE dla „najbardziej obiecującego młodego naukowca” w kategorii „komunikowanie nauki” (s. 30). Swoją pracę popularyzatorską kontynuowała uczestnicząc w dalszych ekspertyzach i sporządzając raporty na temat społecznych efektów wydobywania gazu łupkowego w Wielkiej Brytanii. Zorganizowała również wystawę fotograficzną, „Through Our Eyes. Local communities tell us what it means to live with the prospect of fracking”. Habilitantka publikuje prace popularyzatorskie i uczestniczy w spotkaniach i wydarzeniach z udziałem lokalnych społeczności.

Uwagi krytyczne

Na koniec pragnę przedstawić uwagi krytyczne. Mianowicie chodzi o brak przejrzystości jeżeli chodzi o informacje dotyczące dyscypliny wykształcenia habilitantki. Otóż nigdzie w autoreferacie oraz wykazie osiągnięć habilitantka nie podaje dyscypliny, w której uzyskała tytuł doktora (nie podaje ona również nazwiska promotora). Nie dowiadujemy się także o dyscyplinie, w której uzyskała tytuł magistra. Z informacji dostępnych na Uniwersytecie Maynooth wynika, że A. Szołucha doktorat uzyskała tu w dyscyplinie socjologia i pracę napisała pod kierunkiem Prof. Laurenca Coxa. Natomiast z informacji na stronie UJ wydaje się, że tytuł magistra na uniwersytecie w St. Andrews zdobyła w dyscyplinie stosunki międzynarodowe. Jeżeli brak informacji na temat dyscypliny magisterskiej można zrozumieć,

to trudno usprawiedliwić brak informacji o dyscyplinie, w której się habilitantka doktoryzowała. Jeżeli powodem jest rozbieżność dyscypliny doktoratu (socjologia/nauki społeczne) i tej, w której ubiega się o tytuł doktora habilitowanego (nauki o kulturze i religii/nauki humanistyczne), dużo lepszym zabiegiem byłoby podanie wytłumaczenia i opisanie znaczenia ścieżki i doświadczenia interdyscyplinarnego dla dorobku i rozwoju intelektualnego i badawczego habilitantki.

Konkluzja

Podsumowując całość dorobku habilitantki, stwierdzam, że stanowi on wkład do rozwoju dyscypliny i spełnia ustawowe wymagania stawiane kandydatom w postępowaniach habilitacyjnych. Rozprawa habilitacyjna jest dziełem oryginalnym, opartym na badaniach empirycznych i teoretycznych, wykazującym się samodzielnością naukową, i stanowi wkład do rozwoju nauk o kulturze i religii. Pozostały dorobek habilitantki jest wielowątkowy i o międzynarodowym zasięgu. W związku z moją pozytywną oceną popieram wniosek habilitantki o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Maynooth, 24 maja 2023

Hana Cervinkova